

STUDIUL MATERIALULUI ARHEOZOOLIC PROVENIT DIN AȘEZAREA DATATĂ ÎN SEC. III D.CHR. DE LA SUHARĂU, JUDEȚUL BOTOȘANI

SERGIU HAIMOVICI,
AURELIA UNGURIANU

I

Localitatea Suharău, centrul comunei cu același nume, se găsește situată în NV județului Botoșani, doar la câțiva kilometri de granița cu Ucraina, foarte aproape deci, de cunoscuta așezare, ce era denumită pe vremuri Târgul Herței. Materialul paleofaunistic provine din săpăturile arheologului Paul Șadurschi, executate în punctul denumit "Ruginosu", în anul 1984, într-o stațiune aparținând dacilor liberi și care a binevoit să ne încredințeze spre studiu aceste resturi, pentru care îi mulțumim.

Zona respectivă se încadrează, în mare parte, în Podișul Moldovei, având o altitudine cu ceva sub 200 m. Hidrografic ea se găsește în acvatoriul a două pâraie, ce prin confluență, dau Bașeul, încă mic în cursul său superior, neavând o luncă delimitată; chiar în apropierea comunei, spre nord, există o mică porțiune mlăștinoasă. Peisajul, apare astăzi în bună parte descoperit, alcătuit din culturi agricole, în sensul lor larg, dar și din pajiști mezoxerofile tipice silvostepii, găsindu-se însă, spre NE și SV păduri oarecum relativ întinse (resturi ale vestițiilor codri ai Herței), alcătuiți din stejărișuri (dumbrăvi), formate mai puțin din gorun și, în special, din stejar pedunculat. Pedologic, solul este, să-i spunem subfossil, fiind chiar în locurile deschise, cenușiu de pădure, pe alocuri podzolit.

II

Materialul arheozoologic provine din câteva locuințe și gropi. După un studiu preliminar, executat pe fiecare formațiune arheologică în parte, am constatat că nu există particularități demne de luat în seamă, și de aceea l-am unificat, prezentându-l global. Se constată că, din circa 480 resturi osoase (nu există alt tip de resturi, cum ar fi de exemplu cele aparținând moluștelor), s-a putut determina specific, dat fiind caracterul destul de fragmentat al materialului doar 436 (circa 90%); ele aparțin pe de o parte păsărilor: un singur rest, ce provine de la **găina domestică** (*Gallus domesticus*), iar toate celelalte 435 (adică 98,78%) reprezentând pe de altă parte mamiferele – nici un alt grup de vertebrate, nefiind pus în evidență.

Aceste 435 de resturi osoase se repartizează la patru specii de mamifere domestice: **taurinele** (*Bos taurus*), **porcinele** (*Sus scrofa domesticus*), **ovinele** (*gen Ovis*), negăsindu-se probabil **caprine**; **calul** (*Equus caballus*), menționând că lipsește câinele, cât și trei specii sălbatice: **cerbul** (*Cervus elaphus*), **căpriorul** (*Capreolus capreolus*) și **ursul** (*Ursus arctos*).

Tabel 1
Mamifere – repartitia resturilor scheletice pe specii și frecvența lor

Specia	Ax corular Corn blin	Neurocraniu	Splanhuocraniu	Maxilar superior	Dinți superiori	Maxilar inferior	Dinți inferiori	Hloid	Vertebre	Coaste	Stern	Omoplat	Humerus	Radius	Cubitus	Carpene	Metacarpene	Coxal	Femur	Rotula	Tibia	Peroneu	Astragal	Calcaneu	Centrotars	Alte oase tarsale	Metatarsiene	Metapodale	Falanga I
Bos taurus	5	3	7	6	23	39	11	4	19	43	-	11	12	7	4	6	6	12	3	1	12	-	3	5	-	3	13	-	16
Sus scrofa domest.	-	2	2	9	11	9	16	-	3	4	-	1	4	1	5	-	-	2	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	1
Ovis aries	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	-	-
Ovicaprine	-	1	8	3	3	8	9	-	4	11	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	5	-	-
Equus caballus	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Cervus elaphus	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	3	-	3
Capreolus capreolus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Ursus arctos	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nr.abs	5	7	17	18	38	58	38	4	26	59	-	12	18	10	9	6	7	14	3	1	18	2	5	6	-	3	22	-	21

Într-un tabel alăturat (tabelul 1) este reprezentată frecvența segmentelor osoase, pentru fiecare specie în parte, cât și numărul de resturi aferent fiecăreia dintre ele. Se poate constata, urmărind repartitia acestor piese osoase, mai ales pentru *Bos taurus*, care are cele mai numeroase fragmente, că ele sunt reprezentate proporțional cu “patern”-ul scheletului unui mamifer, existând toate segmentele acestui grup de animale. Se poate astfel conchide imediat că materialul osos avut la dispoziție, este alcătuit din resturi menajere, aproape exclusiv din cele de bucătărie (alimentare), asupra căruia nu s-a executat vreo selecție oarecare, atunci când el a fost abandonat și că în acest caz, concluziile la care ajungem în urma studiului său sunt în foarte mare măsură pertinente.

Să urmărim acum caracteristicile morfologice, biometrice și de altă natură cât și unele frecvențe ale fiecărei specii în parte, pentru a putea apoi pe baza lor să circumscriem unele date sintetice despre activitățile socio-umane desfășurate de membrii așezării dacice de la care provine materialul nostru osteologic.

Aves

Singura pasăre din materialul nostru este **găina domestică**, reprezentată doar printr-un rest, un coracoid, cu o lungime de 49 mm, piesa aparținând deci, unui individ de talie mică, așa cum se prezintă tipul de găină crescut de daci.

Mammalia

Toate celelalte resturi osoase determinate (dar și cele aproximativ 45 de fragmente, reprezentate prin așchii mici, părți ne semnificative, pentru care nu s-a reușit a stabili o diagnoză specifică), aparțin acestui grup de vertebrate, de altfel, aproape întotdeauna, cel mai bine reprezentat în cadrul materialelor arheozoologice. Acestea se împart, după caracteristicile lor în raport cu omul, în mamifere domestice și mamifere sălbatice.

Mamifere domestice

Taurinele, prezintă cele mai multe resturi așa cum se vede și în tabelul 1. De aceea s-a putut executa un număr mulțumitor de măsurători, fiind specia la care s-au putut circumscrie cele mai multe caracteristici.

La două dintre resturile de axe cornulare s-au putut executa măsurători, unul dintre ele aparținând probabil unui individ castrat, iar celălalt unei femele; acesta din urmă prezintă și o mică porțiune a frontalului ce are linia intercornulară convexă, caracteristică a tipului numit “brachyceros”.

Măsurătorile executate sunt trecute în tabelul 2, iar în tabelul 3 pe baza metapodalelor întregi s-a putut stabili sexul și înălțimea la greabăn.

Având în vedere cele două tabele cu măsurători, dar și din considerente somatoscopice, putem afirma că taurinele crescute de locuitorii așezării erau de talie relativ mică, ele prezentând totodată o largă variabilitate individuală, fenomen caracteristic raselor primitive neameliorate; în cadrul cirezii, predominau femelele (deși nu s-au evidențiat în material este normal să fi existat și masculii), iar castrații se găseau în cantitate relativ mică. Ca tip, putem considera că vitele erau “brachycere”.

Tabel 2

Bos taurus - măsuratori (în mm)

Categoria os	Dimensiune	Nr.	Var.	M.
Ax cornular	Lung marea curbura	1	(203)	-
	Circumf Bază	2	118;150	-
	Diam mare bază	2	39;44	-
	Diam mic bază	2	34;38	-
	Sex		f c	
Maxilar superior	M ³	3	24 - 28	26
Maxilar inferior	M ₃	6	(29) - 37	33,16
Humerus	Lărg epif infer	1	73	-
	Lărg supraf artic infer	1	67	-
Radius	Lărg epif super	2	65;75	
	Lărg supraf artic super	2	59;69	
	Lărg epif infer	3	57 - 76	65,50
	Lărg supraf artic infer	3	52 - 69	60,33
Coxal	Diam acetabular	3	54 - 65	60,33
Tibia	Lărg epif infer	4	49 - 56	54,00
	Lărg supraf artic infer	4	51 - (53)	52,25
Astragal	Lung maximă	2	60;63	-
	Lărg trocleii infer	2	39;41	-
Centrotars	Lărg maximă	3	43 - 49	45,33
Metacarp	Lărg epif super	3	54 - 60	57,00
	Lărg epif infer	1	59	-
Metatars	Lărg epif super	2	38;38	
	Lărg epif infer	1	44	
Falanga I	Lung maximă	14	39 - 61	52,42
	Lărg epif super	14	22 - 31	27,07
Falanga II	Lung maximă	5	34 - 41	37,60
	Lărg epif super	5	24 - 31	27,00
Falanga III	Lung supraf plantare	1	(67)	
	Lărg supraf artic	1	20	

Tabel 3

Bos taurus - *Metapodale* - aflarea înălțimii la greabăn și a sexului

Dimensiuni (în mm)	Osul	Metacarp		Metatars	
	Lung maximă	173	186	198	(200)
Lărg epif super	(57)	54	38	38	
Lărg epif infer	-	-	44	-	
Lărg min diaf	30	28	20	22	
Sex	f	f	f	f	
Înălțimea la greabăn	1034	1112	1057	1068	
Var. 1034 - 1112 M. = 106,7 cm					

O altă problemă, rezolvată mulțumitor este aceea a stabilirii vârstei de sacrificare. Considerând închiderea discurilor de creștere, am putut decela doar un humerus aparținând unui tânăr (neepifizat); chiar multiplele falange I (14 la număr) nu prezintă vreo urmă de disc arătând o vârstă mai mare de 1,5 ani. Dentiția însă dă un tablou mult mai clar. După

aparitia succesivă a unor dinți jugali și apoi considerând eroziunea acesteia, la un număr de 16 exemplare am putut stabili o vârstă de 6 -12 luni la un exemplar (6,25%), una de 18 - 24 de luni la doi indivizi (12,5%), una în jur de 36 de luni la două exemplare (12,5%), una între 2,5 ani – 3,5 ani la doi indivizi (12,5%), una de 5 – 7 ani la doi indivizi (12,5%), una de 7 – 10 ani la 5 exemplare (31,25%) și una până spre 15 ani la două exemplare (12,5%).

Se observă așadar că se sacrifica foarte rar tineretul și chiar adulții, cei mai comuni fiind reprezentați indivizi între 7 – 10 ani, oarecum considerați în optimul de exploatare economică, dar totuși unele animale se țineau până la bătrânețe.

Porcinele se situează pe locul al doilea, cu un număr mult mai mic de resturi decât cornutele mari. Materialul ce le aparține apare dealtfel chiar mai fragmentat decât la celelalte specii; se găsesc ca predominante fragmente ale maxilarelor superioare și inferioare cât și dinți izolați. S-au putut executa foarte puține măsurători, ce au fost trecute în tabelul 4.

Tabel 4

Sus scrofa domesticus – măsurători (în mm)

Categoria os	Dimensiuni	Nr.	Var.	M.
Maxilar inferior	Lungimea M ₃	1	32	-
Humerus	Lărg epif infer	1	35	-
	Lărg supraf artic infer	1	27	-
Cubitus	Lărg supraf artic	4	17 - 23	20,00
Coxal	Diam acetab	2	29;31	-
Astragal	Lungimea maximă	1	36	
	Lărg trocleii infer	1	19	

Datele tabelului arată prezența unui porc de talie relativ mică.

În ceea ce privește vârsta de sacrificare, după două humerusuri se distinge faptul că exista un individ de sub un an și altul cu puțin peste un an. Dentiția aduce date mai multe: astfel din cinci exemplare găsim doi indivizi (40%), ce au între un an și 1,5, alți doi (40%) au vârsta de aproximativ doi ani și unul (20%) foarte bătrân de 8 -10 ani. Așadar, sacrificarea porcului se executa, în general, peste un an, cu precădere către doi ani, arătând prin aceasta că suntem în fața unui tip de creștere înceată (tip tardiv), care ajungea la greutatea optimă abia peste doi ani, fiind astfel relativ primitiv, cu productivitate scăzută; restul individului bătrân, reprezintă probabil un vier ținut pentru prăsilă.

Cornutele mici sunt reprezentate prin **ovine** (*gen Ovis*) de la care provin precis șase piese: un fragment de craniu neural, un humerus, un metacarp, un astragal, un calcaneu fragmentar și un metatars. Toate celelalte resturi, 58 la număr, pentru care diagnoza diferențială între *Ovis* și *Capra* nu s-a putut executa, au fost trecute în grupul alcătuit artificial "ovicaprine", conținând deci resturi de ovine, dar posibil și de caprine; aceste resturi au fost măsurate și ele, dar totodată au fost incluse și în materialul după care s-a stabilit vârsta de sacrificare.

Tabelul 5 și mai ales tabelul 6 arată că ovinele erau de talie mică; dacă eventual în gruparea "ovicaprinelor" se găsesc și caprine acestea erau deasemenea relativ gracile, mici.

Cu privire la vârsta de sacrificare putem menționa următoarele: nu exista, considerând oasele lungi, nici un disc de creștere deschis, deci nu apar tineri, dar nici adulți. Dentiția dă însă următorul tablou, având în vedere șase exemplare - un individ de 2 - 3 ani (16,66%), doi de 4 - 5 ani (33,33%), doi de 5 - 7 ani (33,33%) și doar unul

Tabel 5

Ovis aries și "ovicaprine" – măsurători (în mm)

Categoria os	Dimensiuni	Nr.	Ovis Var	"ovicaprine"	
				Nr.	var. M
Maxilar inferior	Lung dinți jugali	-	-	2	69,74 -
	Lung molari			3	48 – 51 49,00
	Lung M ₃			5	19 – 23 21,80
Humerus	Lungimea maximă	1	134		
	Lărg epif super	1	36		
	Lărg ipf infer	1	29		
	Lărg min diaf	1	27		
Metacarp	Lungimea maximă	1	117		
	Lărg epif super	2	24		
	Lărg ipf infer	3	24		
	Lărg min diaf	1	13		
Tibia	Lărg epif infer			1	27 -
Metatars	Lungimea maximă	1	135		
	Lărg epif super	1	-		
	Lărg ipf infer	1	28		
	Lărg min diaf	1	15		
Astragal	Lungimea maximă	1	30		
	Lărg trocleii infer	1	18		

Tabel 6

Ovis aries. Stabilirea înălțimii la greabăn (în mm)

Categoria os	Dimensiuni	Nr.	
Humerus	Lungimea maximă	1	134
	Înălțimea la greabăn		574
Metacarp	Lungimea maximă	1	117
	Înălțimea la greabăn		572
Metatars	Lungimea maximă	1	135
	Înălțimea la greabăn		613
		Var. 572 – 613	M = 586 mm

(16,66%) către 8 - 10 ani. Așadar și după dentiție găsim doar exemplare mature, și chiar bătrâne.

Calul are doar șase resturi (vezi și tabelul 1), existând, pe lângă maxilare cu dinți cât și extremități ale membrilor, o tibie, os îmbrăcat oarecum în carne. Puținele măsurători sunt trecute în tabelul 7.

Tabelul 7

Equus caballus – măsurători (în mm)

Categoria os	Dimensiuni	Nr.	
Tibia	Lărg epif infer	1	64
	Lărg supr artic infer	1	54
Falanga II	Lungimea maximă	1	45
	Lărg epif super	1	48
	Lărg min diaf	1	40

Este foarte greu ca pe baza unor atât de puține resturi măsurabile, să dăm caracteristicile morfologice ale calului. Somatoscopic și după măsurători, pledăm pentru un cal de mărime medie. După dinți (la oasele lungi nu apare disc de creștere) putem stabili un individ de vreo trei ani și altul de 12 - 15 ani.

Mamiferele sălbatice

Resturile mamiferelor sălbatice sunt cu mult mai puține decât a celor domestice, cerbul având nouă piese osoase, iar căpriorul și ursul doar câte una.

Cerbul, are doar resturi osoase, negăsindu-se în materialul nostru nici un fragment de corn plin, atât de des folosit pentru confecționare de unelte și nu numai. Pe lângă resturi de maxilare și dinți, cât și porțiuni de oase "uscate", există și un fragment de tibie, ce are, mai cu seamă către partea ei superioară, încă destulă carne. Nu pare să fi fost resturi provenite de la nematuri. Puținul material ce i s-a atribuit este cu totul nesatisfăcător pentru a da o caracterizare morfologică a speciei.

Căpriorul prezintă doar un fragment de tibie care, deși a putut fi măsurată, nu poate da nici un reper referitor la caracteristicile speciei; fragmentul, cu epifiză superioară a tibiei, are încă urme ale discului de creștere, deci, evidențiază o vârstă de 3-4 ani.

În tabelul 8 sunt trecute puținele măsurători ce s-au putut executa pe resturile celor două *Cervidae*.

Tabelul 8

Măsurători (în mm) la *Cervus* și *Capreolus*

Categoria os	Dimensiuni	Nr.	<i>Cervus</i>		<i>Capreolus</i>
			Var.	M	
Tibia	Lărg epif super	1	65	-	30
Falanga I	Lungimea maximă	3	54-57	55,33	
	Lărg epif super	3	22-25	23,23	
	Lărg epif infer	3	21-22	21,33	
	Lărg min diaf	3	19-21	19,66	
Falanga II	Lungimea maximă	1	50	-	
	Lărg epif super	1	23	-	
	Lărg epif infer	1	20	-	
	Lărg min diaf	1	17	-	

Ursul, are în materialul de la Suharău, un canin superior, ce prezintă urme de lucru și anume o gaură (era folosit ca pandantiv?). În acest caz el a putut fi adus în zonă, din altă parte, prin schimb; noi credem că era însă localnic, date fiind caracteristicile ambientului din acea vreme, așa cum vom vedea mai jos.

III

Având în vedere caracterizarea speciilor de mamifere, descoperite în așezarea de la Suharău, făcută în capitolul precedent, considerând frecvența fiecăreia (tabelul 9), apartenența lor la gruparea domestice sau sălbatice, ponderea acestor două grupări (tabelul 10), vom evidenția acum importanța lor și a economiei animaliere în activitatea societății umane a dacilor liberi din respectiva stațiune arheologică

Tabelul 9

Frecvența speciilor de mamifere – în fragmente și indivizi prezumați - în așezarea de la Suharău

Specia și caracterul ei		Fragmente		Indivizi	
		Nr. ab	%	Nr. ab	%
Mamifere domestice	<i>Bos taurus</i>	281	64,59	17	40,47
	<i>Sus scrofa domesticus</i>	282	23,80	10	23,80
	<i>Ovicaprine</i> (precis doar <i>Ovis</i>)	283	14,76	8	19,04
	<i>Equus caballus</i>	6	1,37	2	4,76
Mamifere sălbaticе	<i>Cervus elaphus</i>	9	2,06	3	7,17
	<i>Capreolus capreolus</i>	1	0,22	1	2,38
	<i>Ursus arctos</i>	1	0,22	1	2,38
		435		42	

Tabel 10

Raportul dintre gruparea domestice sau sălbaticе în materialul aparținând mamiferelor din așezarea Suharău

Gruparea	Fragmente		Indivizi	
	Nr. ab	%	Nr. ab	%
Mamifere domestice	424	97,50	37	88,07
Mamifere sălbaticе	11	2,50	5	11,93
	435		42	

Se constată imediat marea pondere a mamiferelor domestice și implicit importanța creșterii lor în cadrul economiei animaliere, creșterea animalelor putând fi socotită astfel ca ocupație de bază, probabil alături de agricultură, în sensul ei larg (despre importanța acesteia din urmă, materialul faunistic nu poate contribui decât cu date indirecte)

Frecvența cea mai înaltă o au **taurinele**, care sunt concomitent cele mai voluminoase. Așa cum am văzut, femelele, printre indivizii maturi, sunt preponderente și deci am putea conchide că ele erau ținute ca producătoare de lapte (cât și a derivatelor acestuia); totuși nici un caracter morfologic nu poate confirma pe deplin acest fapt . Desigur, tot ca o concluzie, să-i spunem deasemenea ipotetică (din nou, nici un caracter morfologic nu aduce confirmarea), taurinele erau folosite ca motor animal, în sensul său larg. Atragem atenția cu privire la penuria castraților și ne punem problema, dacă, cel puțin în unele cazuri, femelele aveau deasemenea și această funcționalitate. Faptul că sacrificarea indivizilor se făcea, de obicei, după ajungerea lor la maturitate, arată și ea, că totuși taurinele erau ținute pentru diverse scopuri și doar în mod secundar, după necesități, erau sacrificate. Cu privire la acest fapt trebuie specificat că, prin numărul și volumul lor, taurinele acopereau mai bine de jumătate din necesitățile de proteine animale necesare societății omenești de la Suharău (fără a mai socoti că ofereau proteine și grăsimi animale și prin laptele lor)

Porcinele urmează ca frecvență după taurine, dar trebuie să luăm în considerație și faptul că ele au o talie și un volum evident mai mic decât cornutele mari. Totodată spre deosebire de acestea, dar nu numai, ce sunt polivalente, porcul este tipic monovalent, crescut doar pentru carnea sa (dar și grăsimea sa), deci el este doar un furnizor de proteine animale, neavând nici o altă funcționalitate. Am văzut că porcinele sunt de talie mică, cu caractere primitive, cu o productivitate scăzută, atingând optimul de sacrificare, relativ târziu – ele ar acoperi cam 20 cel mult 25% din necesarul de proteine animale.

Cornutele mici, după cum le arată și numele au o talie mică și am văzut că ovinele sunt chiar foarte scunde, cu talia sub 60 cm; se pare că se găsea și capra, care este de fapt și unul din animalele destul de rare din cadrul șeptelului, neavând de obicei o importanță economică majoră. Caracterul polivalent al ovinelor nu rezultă din nici o caracteristică morfologică a scheletului lor, dar nu putem să nu considerăm că furnizau atât lapte (cu derivatele, ce se pot păstra relativ ușor pentru anotimpul rece - cașul de exemplu), cât și pentru lână, cu rol economic foarte important în vechime, când nu era cunoscut bumbacul și mai ales fibrele sintetice actuale. Este evident că importanța lor ca producătoare de proteine animale este foarte joasă, dată fiind talia acestora.

Cabalinele au puține resturi, dar trebuie menționat că unul din ele este o tibie. Evident, calul reprezenta până de curând, cel mai ideal motor animal, dar iarăși trebuie să precizăm că nici una din piesele osoase avute la dispoziție, nu conține vreo caracteristică morfologică care să arate precis, la ce fel de activități era folosit. Noi credem că servea și în alimentație, aceasta deoarece tibia este un os bine carnat, iar unul dintre indivizi era abia adult; dealtfel și rupturile fragmentelor se aseamănă cu cele ale taurinelor de exemplu, cu care caii sunt cam de aceeași mărime; dată fiind talia cabalinelor, cantitatea de proteine furnizată de ei nu este de neglijat.

Este cazul să amintim, că geto-dacii, în general, creșteau și **găina domestică**, care însă nu era încă, prea bine încorporată în dieta lor, având, peste tot o frecvență ce trebuie socotită joasă; dealtfel, prin talia sa, aproape că nu avea importanță în acoperirea necesităților de carne. Ea aducea însă pentru masa zilnică a locuitorilor, un element nou inedit: ouăle.

Trebuie să facem mențiunea că printre speciile domestice se numără de obicei și câinele, care nu avea probabil, la Suharău o importanță economică directă. Fragmente ale sale nu au fost găsite printre resturile de bucătărie, fapt care ar pleda că nu era folosit în alimentație de către daci. Credem că nu existau încă la populația de la Suharău, câini de salon (divertisment) iar cei, eventual, de pază, nu aveau cum să ajungă printre resturile menajere.

O altă ocupație cu totul secundară, dar nu sporadică, trebuie să fie socotită vânătoarea (vezi tabelul 10). Ea avea un caracter net alimentar (după speciile vâdate; chiar și ursul este comestibil) și nu se făcea, credem, pentru divertisment. Acoperea așadar și ea o cotă, relativ mică, a proteinelor animale necesare dacilor de la Suharău.

Se executau probabil, cu totul sporadic, culesul, mai ales al moluștelor, poate pescuitul și vânătoarea (prinderea păsărilor de talie mai mare). Penuria resturilor faunistice avute la dispoziție este, credem, cauza pentru care aceste ocupații nu au putut fi decelate.

Menționăm că prin sacrificarea speciilor domestice și vânătoarea celor sălbatice, rezultau produse secundare: coarne, oase, piei, necesare comunității dacilor liberi, ce puteau antrena, pentru prelucrarea lor, o pătură deosebită a populației, care executa astfel tot o activitate economică.

Economia animalieră a dacilor liberi avea o productivitate relativ scăzută, fiind cu un caracter destul de închis, de subsistență, prezentând însă, totodată și aspecte evolutive de planificare și coordonare a diverselor activități componente ale ei. Astfel exista o planificare destul de strictă a momentului sacrificării atât a taurinelor, cât și a porcinelor și ovinelor: așa cum am constatat nu erau tăiate exemplare tinere și chiar adulte, care aveau, de altfel, carnea cea mai apreciată, ci în general, chiar și pentru porci, maturii, care pe de o parte prezentau o greutate optimă, iar pe de altă parte pentru taurine și ovine, după ce, într-o oarecare măsură, erau folosite pentru diverse scopuri utilitare. Chiar și la mamiferele obținute prin vânat, se prezerva tineretul și poate chiar femelele.

IV

Am arătat la început, care este ambientul actual al zonei, în care, în prima parte a mileniului I, s-a dezvoltat cultura dacilor liberi de la Suharău. Pe atunci însă, mediul geografic, era într-o bună măsură diferit față de cel actual, așa cum reiese și din caracteristicile ecologice și frecvența unor specii din cadrul materialului studiat de către noi, acestea din urmă fiind strâns corelate cu ambientul.

Având în vedere că speciile de mamifere sălbatice găsite în așezare fac parte din grupa ecologică "de pădure" este evident că în jurul stațiunii arheologice de la Suharău, se găseau păduri, pe care le considerăm drept mari, adevărați codri, așa cum o cer necesitățile viețuirii ursului dar și a cerbului. Totuși, locuitorii așezării, ocupându-se cu agricultura, dar totodată având nevoie și de mult lemn, defrișau continuu pădurea, întreținând un mediu favorabil căpriorului, care este o specie iubitoare de margini de pădure, liziere, zone cu subarboret. Cu timpul părțile defrișate și abandonate se reîmpădureau în mod natural. Totodată, dacă ovinele au nevoie de locuri deschise – pășune - pe care o găseau din plin prin defrișare, ele fiind de altfel în cantitate destul de mică la Suharău, taurinele și porcinele (cu strămoșii - bourul și mistrețul - ce fac parte desemenă din grupa ecologică de "pădure"), găseau condiții optime în pădurile mari, trăind în semilibertate, pe atunci nepracticându-se aproape sigur ținerea lor continuă în stabulație. Mediul forestier, așadar cu totul preponderent, influența din plin activitatea economică, dar nu numai a societății umane, ce s-a dezvoltat în sec. III d.Chr. la Suharău.

L'ÉTUDE DU MATÉRIEL ARCHÉOZOOLOGIQUE PROVENANT DE L'ÉTABLISSEMENT DE SUHARĂU (DÉP. DE BOTOȘANI) DE IIIE SIÈCLE APRÈS J.C.

Résumé

Le matériel provient par des fouilles dans une station archéologique- Suharău-Ruginosu, appartenant à la culture des daces libres de la province de Moldavie en Roumanie.

On a déterminé un nombre de 436 restes osseux provenus d'une espèce avienne-la poule- seulement un reste et surtout (435 fragments) des espèces mammaliennes: quatre domestiques (*Bos taurus*, *Sus scrofa domesticus*, *Ovis aries* et *Equus caballus*) et trois sauvages (*Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus* et *Ursus arctos*)-Tableau 1 avec la repartition par segments et les fréquences des mamifères.

On fait un étude morphologique et biométrique (tableaux 2-8) de chaque espèce et puis, on présente (voir aussi les tableaux 9-10) les caractéristiques de l'économie, des habitants de la station. On fait finalement une esquisse de l'environnement de jadis, ayant comme base les caractères écologiques des espèces trouvées dans la station.